

Юрчук О. О., д. філолог. н., доцент, завідувач кафедри
українського літературознавства та компаративістики
Житомирського державного університету імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

КОДИФІКАЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В РОМАНІ ІВАНА НЕЧУЯ- ЛЕВИЦЬКОГО «ГЕТЬМАН ІВАН ВИГОВСЬКИЙ»

Українсько-російські літературні взаємини неодноразово ставали об'єктом інтелектуального осмислення у працях українських літературознавців. Досить широкий літературознавчий резонанс цієї проблеми обумовлений вагомістю розуміння біному «імперія – колонія» в проекції текстуальності, адже з одного боку, в російській імперській літературі формувалися засадничі модуси щодо України, які були частково успадковані українською елітою, з іншого – українські письменники кодифікували образ російської імперії. Якщо йде мова про ХІХ століття, а особливо про розвиток історичного роману в межах реалізму, то ця кодифікація виразно національно орієнтована, демонструє безкомпромісність суджень щодо російського імперського впливу. Вагома складова окресленого дискурсу належить творчості Івана Нечуя-Левицького (його романи «Гетьман Іван Виговський», «Князь Єремія Вишневецький»). В умовах постколоніального деконструювання, у найширших сеансах цього поняття, власної культури пропонуване дослідження вирізняється особливою актуальністю.

Ключові слова: українсько-російські літературні взаємини, російська імперія, колонія, історичний роман, кодифікація.

Трансформація українського політичного й соціокультурного досвіду в останні десятиліття детермінує українське літературознавство, визначаючи його постколоніальну спрямованість. Відбувається розгерметизація методології. Поліваріативність постколоніальної критики накладається на різновекторні інтерпретаційні матриці. Синтезуючи західноєвропейський постколоніальний досвід із національною ситуацією, вводиться у науковий обіг власна понятійна база («посттоталітарна свідомість» – Т. Гундорова, «постмодерний постколоніалізм» – М. Павлишин, «національно орієнтований постколоніалізм» – П. Іванишин); реінтерпретується низка знакових для української культури постатей (деконструювання стереотипів про Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесю Українку – праці Миколи Жулинського, Дмитра Наливайка, Григорія Клочека, Миколи Ільницького, Миколи Сулими, Лукаша Скупейка, Оксани Забужко, Ніли Зборовської, Анатолія Ткаченка, Ярослава Поліщука, Оксани Пахльовської, Юрія Коваліва та багатьох інших). У пропонованому дослідженні також вдамося до осмислення знакової персони в

історії української літератури – Івана Нечуя-Левицького, зацентрувавши увагу на особливостях кодифікації російської імперії в романі «Гетьман Іван Виговський».

Російська література як імперський проект, українсько-російські літературні взаємини у контексті біному «імперія – колонія» за останні роки інтерпретувалися у різноаспектних вимірах: компаративно-типологічному, філософському, наративному, крізь призму постколоніальної теорії (Г. Грабович, Т. Гундорова, С. Єкельчик, П. Іванишин, М. Шкандрій). Григорій Грабович у дослідженні «До історії української літератури» виокремлює розділ «Українсько-російські літературні взаємини в ХІХ ст.: постановка проблеми». Усвідомлюючи масштабність заявленої проблеми науковець уточнює, що його цікавить «...не повний спектр і весь величезний зміст цих взаємин, а принципи й поняття, за допомогою яких можна було б систематизувати та поглибити їх осмислення...» [1, с. 180]. У пропонованій студії Григорій Грабович не тільки деконструює ідеологічність ідеї «...злиття російського й українського народів і приховані та відверто виражені стосунки ”старшого“ й ”молодшого“ братів» [1, с. 181], що оприявлено в російській текстуальності, а й пропонує п’ять аспектів, в межах яких варто розглядати українсько-російські літературні стосунки.

Мирослав Шкандрій у монографії «В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби», застосувавши постколоніальну методологію, осмислює особливості формування імперського дискурсу в російській художній текстуальності (твори Кіндрата Рилєєва, Олександра Пушкіна, Миколи Гоголя, Віссаріона Белінського, Михайла Лермонтова та інших), а також форми спротиву імперії, що актуалізовані в українській літературі (антиколоніальний вимір текстів Тараса Шевченка, Бориса Грінченка, Івана Франка, Лесі Українки, Миколи Хвильового, Василя Стуса та інших) [6].

Особливостям українсько-російських взаємин присвячена праця Сергія Єкельчика «Імперія пам’яті». Канадський історик репрезентує історію цих стосунків у радянський період, декларуючи свою мету вже у вступі: «Замість замислюватися над тим, що Радянський Союз зробив для своїх націй, науковці могли б запитати, як узаємодія між московськими ідеологами, місцевими чиновниками, неросійськими інтелектуалами та їхньою аудиторією формувала в межах СРСР національні ідентичності» [2, с. 17].

Літературознавче осмислення історичних романів Івана Нечуя-Левицького в контексті трактування питання національної історії, імпліцитних та експліцитних впливів на її формування імперського чинника відбулося у низці досліджень (Є. Баран, Н. Бернадська, Н. Бойко, А. Гуляк, С. Єфремов, М. Ільницький, Л. Новиченко, А. Погрібний, І. Приходько, О. Чикта інші). У пропонованій студії активізуємо особливості кодифікації російської імперії у романі «Гетьман Іван Виговський», адже українська ситуація сьогодні детермінує потребу

глибшого усвідомлення національного наративу не тільки у межах сучасного художнього тексту, а й темпорально віддаленого.

Кожна епоха, кожне покоління митців створювали іманентну модель розуміння та висвітлення історичних подій. Вагомими у цьому контексті були спонуки, що штовхали автора до фіксування, художнього осмислення історії. Вартими уваги видаються принаймні дві – архівування й ідеологізація. Фіксування історичного матеріалу пов'язане з прагненням збереження власної історії (за Марком Ферро формування «матриці історичної пам'яті»). Це та сукупність стереотипів про власну націю, яка дозволяє ідентифікувати себе й вирізнити поміж інших. Окрім того, застосовуючи думки Мішеля Фуко та Гомі Бгабги, усвідомлюємо, що будь-яка розповідність пов'язана (на рівні прийняття або опозиції) з ідеологією і «структурами влади». Роман «Гетьман Іван Виговський» Івана Нечуя-Левицького вповні охоплює ці дві детермінанти. Автор архівує значимий період української історії – від Переяславських угод до подій після смерті Богдана Хмельницького, розставляючи національно орієнтовані ідеологічні акценти – кодифікацію російського світу як нижчого й ворожого, імпліцитно артикулює значимість антиросійського вибору гетьмана Виговського і його оточення: «Гадяцькі пункти – це найвищий акт автономії України за всю її козацьку історію» [3, с. 266].

Зауважимо, що антиімперська позиція письменника оприявлена не тільки в його художній творчості. Валерій Шевчук у праці «Національна ідея в Україні» твердить, що в публіцистичних творах Івана Нечуя-Левицького утверджувалася національна ідея, розроблялася програма українофільства [5]. Особливої уваги у цьому контексті заслуговують культурологічні студії, а саме: «Українство на літературних позвах із Московщиною», «Непотрібність великоруської літератури для України і для слов'янщини». До прикладу, антиімперський пафос знаходимо в його критиці русифікації: «В Росії “обрусіння“ йде не днями, а немов годинами, неначе в ньому спасіння не тільки Росії, але усього світу від якоїсь напасти, – неначе люди вхопились обіруч і з усією силою енергії, щоб чинити якесь дуже добре та спасенне діло. Автономіїпровінцій і народівламають, національності гнуть і скручують в обід. Скрізь нищать народнімови, національнілітератури, скрізьбачимонаціональнийвеликоруський натиск, котрий постановив собі, неначе яке великекультурнезавдання, знищити до останкуусінаціональності в Росії і повеликоруситиїх. Найважчийпритисквідсієїсистемивипав на долю України, Польщі та молдавськоїБасарабії» [4, с. 131].

Повертаючись до роману «Гетьман Іван Виговський» усвідомлюємо, що історичні події, до яких апелює автор, не є раптовими. Іван Нечуй-Левицький реконструюючи історію у художньому вимірі імпліцитно вказує українському реципієнтові на причини колонізації.

Його погляд був опозиційним до усталеного російською ідеологією, за яким Переяславські угоди вирізнялися знаковими для українсько-російських взаємин (sic! усвідомлюємо, що та значимість була одновекторною – імперія розпочала процес колонізації), а гетьман Іван Виговський належав до «зрадників». Цей маркер знаходимо не тільки в імперському тексті, а й здавалося б глибоко національно орієнтованій праці «Історія Русовъ»: автор не згадує вигідну для України Гадяцьку угоду з Польщею, номінує гетьмана зрадником.

Опозиціонує офіційній імперській версії «злуки», яка була підтримана всіма верствами України, автор вводить у текст епізод зустрічі московських посланців із київським «людом» і принесення присяги московському цареві. Він чітко вказує: «За Золотими ворітьми стрів посланців митрополит з великою процесією, з ігуменами і намісниками монастирів. Владика сказав посланцям промову, і вся процесія рушила через Золоті ворота до святої Софії. Митрополит, одправивши молебень, привів до присяги козаків і городян, а сам “од жалю умлівав”, а все духовенство “за сльозами світа не бачило”...» [3, с. 9]. На протигагу цьому Іван Нечуй-Левицький аксіологічно значимо оцінює Гадяцькі умови, тому що «По Гадяцькій умові Україна приставала до Польщі як Велике князівство Руське, зовсім самостійне в своїх осерединних справах: козаки приставали до поляків як вольні до вольних, рівні до рівних» [3, с. 211].

Український письменник звертає увагу на трагічність постаті гетьмана Івана Виговського, який прагнув відстояти українську автономію за рахунок повернення союзу з Польщею, а це викликало незадоволення козацьких мас. Саме внутрішнім розколом, втратою єдності у козацтві, яка вже оприявнилася після поразки козацького війська під Берестечком, скористалася Московія – підтримка Пушкаря і Барабаша у заколоті проти Виговського: «Нещасна голота та чорнота як тільки розчовпла польсько-шляхетську політику Виговського, тікала в Полтаву і приставала до полковника Мартина Пушкаря, котрий добував гетьманської булави і, може, й дурив голоту, щоб через неї дістати булаву» [3, с. 266]. Це спричинило низку наступних трагічних подій: відмова від гетьманства у 1659 році, втеча до Польщі, вбивство гетьмана поляками на вимогу гетьмана Павла Тетері. Зауважимо, що письменник зовсім не ідеалізує Виговського. Виходячи з ідеології народництва, яка апелює виключно до народу (селянства) і його добробуту, Іван Нечуй-Левицький протиставляє національно-прогресивні дії Богдана Хмельницького й регресивно-аристократичні Івана Виговського: «Уклад України за Богдана був національно-прогресивний і демократичний, уклад уділової Русі, але Україна його часів була схожа на уклад сьогочасної Швейцарії, Америки або Норвегії, де нема привілейної верстви дворян та дідичів. За Богдана не було верстового поділу в суспільстві за привілеями, були військові городяни та селяни з однаковими правами. Козаки не зачіпали навіть українських

православних дідичів, але не дали їм великих привілеїв польської шляхти. Виговський заводив на Україні уклад старої Польщі або старої аристократичної Англії та феодальної Європи з привілейним панством. Його політика була регресивна, не національна, аристократична» [3, с. 266].

Перед тим, як означити особливості кодифікації російського імперського світу в романі, варто зацентувати увагу на тому, що в тексті оприявнюються принаймні три національні типи: український, польський, російський.

Стихія героїки, честі, безстрашності й кмітливості, а також національної орієнтованості іманентна козацтву. Кращих із них (Максим Кривонос, МехтодійКандзюба, Ганжа, Лисенко-Вовгура) зображено патріотами, носіями державотворницької ідеї. Дії козацтва супроти поляків, загалом усі події визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, вирізняються Іваном Нечуєм-Левицьким як справедливі. Освіченість, політичну обізнаність і патріотичність українців підкреслено, наприклад, образом Катерини, дружини Данила Виговського. Її, як і більшості українців, «...брала навіть нетерплячка, що стосувалося політики, бо в ті часи загального політичного зворушення на Україні, коли все народне життя зворушилося до самого дна, політикою цікавилися не тільки козачки, але навіть селянки й молодиці, щоб стояти наготові до оборони своїх інтересів і свого життя» [3, с. 14].

З пієтетом зображено український політичний істеблїшмент. Особливе місце центрального персонажа – гетьмана Виговського. Під час однієї із зустрічей героя з своєю майбутньою дружиноюОлесею, автор подає деталізований портрет майбутнього гетьмана: «В маленьких дверях світлиці з'явилась його здорова, мужня фігура. Він низько нагнув голову, щоб не черкнутись лобом об одвірок, переступив через поріг і випростався на весь свій зріст. Рівний, як стріла, широкий в плечах, з тонким станом, до котрого влип червоний жупан, з високим чолом, над котрими хвилями нависли темно-русі короткі кучері, Виговський був гарний і в сорок років»[3, с. 19]. Акцентує увагу Іван Нечуй-Левицький і на розумі Івана Виговського, вмінні маніпулювати людьми, амбітності. Він обирає шлях «йти тудою, кудою я бажаю» і на цьому шляху не бачить перешкод, які б він не подолав. Гетьман Виговський має вплив на хворого й старого Богдана Хмельницького, знаходить однодумців серед українсько-польської еліти, веде перемовини як блискучий дипломат. Його мета – автономна Україна в союзі з Польщею: «Не пущу я тепер на Україну грубихпричепливих московських бояр, одірву Україну од Москви і оддам в підданство польському королеві. Онде мої ідеали! Онде зразець для України! (...) Я поставлю умову для Польщі, щоб Україна стала великим князівством... щоб забезпечити міцніше незалежність од Польщі...»[3, с. 119]. Цікаво, що автор роману безкомпромісний щодо свого героя. Він розмірковує: «Чи думали,

чи гадали ці найосвіченіші люди свого часу на Україні, що великі шляхетські привілеї впадуть вагою на народ, і що вони самі потонуть з своїми нащадками в польському шляхетському морі, а їх нащадки, сполячені до п'ят, стануть ворогами України й народів...»[3, с. 113]. Таким чином письменник моделює образ Івана Виговського як, з одного боку, патріота й вдумливого політика, з іншого – людину, яка деградує, отримавши владу: «Народ не піде за мною...але в мене тепер сила в талярах... Найму орду, найму ляхів, заб'ю баки хлопам і простим козакам...»[3, с. 120].

Польський і російський національні типи розкриваються очима українців, а також у повсякчасній опозиції: вище (поляки) – нижче (московити). Опозиція відчутна й у ставленні до української еліти: «Наших козацьких послів поляки приймали й вітали, як і послів заграничних, цісарських, німецьких, венгерських. Їх приймали з честю й пошаною, давали їм харчі, кватири, давали дорогі подарунки, оксамитові кунтуші, фалендиші голландські й усякі дорогі сукна. А московські бояри не пустили їх навіть близько до намету, ніби якусь непотріб» [3, с. 87-88]. У тексті зображено дві генерації польської шляхти. Старше покоління сповнене гонору. Саме його звинувачує автор у конфлікті між українцями й поляками. Молода генерація поляків не менш амбітна. Її представники сповідують ідею «ойчизни», відродження якої не мислиме поза колонізацією української території. У випадку змалювання поляків автор залишається так само принциповим і справедливим: утверджуючи негативний вплив шляхти, її імперські амбіції. Однак, він вирізняє і її, у більшості своїй, освіченість, елітарність, аристократизм, цивілізаційність, протиставляючи дикому й неосвіченому світові росіян / московит.

Кодифікація російського простору розпочинається вже з перших сторінок роману. Дізнаємося, що після присяги гетьмана Богдана Хмельницького з козацьким військом цареві Олексієві Михайловичу московські посланці перебувають в Києві, де ними опікується генеральний писар Іван Осипович Виговський. Іван Нечуй-Левицький вказує на неприйняття київським духовенством рішення Богдана Хмельницького. Митрополит Сильвестр вбачає у підданстві московському цареві втрату автономії української церкви, а також підкреслює невігластво московських релігійних діячів: «...наша церква залежить от цареградського патріарха, ми вдержимо свою автономію і свої права. Не такої заспіває нам московський патріарх Никон, чоловік простий, невчений, крутий та завзятий на вдачу. Він зламає нашу автономію і запроторить наших владик і попів в свої льохи, в котрих він карає муками своїх духовних» [3, с. 7]. Артикуляція цивілізаційності московського духовного світу посилюється і шляхом протиставлення українського й московського духовенства: «–Що правда, то правда: тепер у нас на Україні владики й протопопи – люди з високою просвітою, а в Москві владики невчені й прості; одні другим нерівня...» [3, с. 8].

Так само «темним» зображено й московський політичний істеблішмент – бояр. Данило Виговський у розмові з братом говорить: «...ти знаєш, що я не люблю московських гордих, темних і грубих бояр...» [3, с. 14] або «А ці бояри і горді, як сатана, і дурні, як ступа, і чваньковиті, ще й до того наглі, наглі без міри, без кінця» [3, с. 102], Богдан Хмельницький вказує: «–Московські бояри подуріли й показалися! В їх нема не то однієї клепки в голові, а йдесяток клепок! Москва не варта доброго слова» [3, с. 85], Юрій Немирич зазначає: «Я знаю бояр добре. Це перевдягнені в дорогі шати неписьменні темні мужики, тільки чваньковиті і горді, як сатана. Вони здатні загнути нам і в батька-матір, а то ще й по-сороміцьки, і не тільки нам, а й самому гетьманові» [3, с. 110].

Протиставляючи Європу й Москву, Іван Нечуй-Левицький констатує, що Переяславські угоди стали визначальними в долі України, яка через Польщу могла доєднатися до європейського гуманізму, а завдяки Московії піде відмінним шляхом: «...з плином часу все б змінилося, сталося б інакше і настали б ліпші порядки і в Польщі, і на Україні, бо скрізь в Європі все йде до ліпшого, а не до гіршого становища, йде до гуманізму. Там блиснув світ гуманізму, і він освітив би Польщу, а за нею й Україну. З Москви цей світ не піде, та там його й загасили б, якби він туди зайшов...» [3, с. 63]. Опозиція європейського й азійського / російського присуття й у презентації українських політиків та російських можновладців – про зустріч Хмельницького й Виговського з боярами: «...і по обличчі, і по убранні, і по мові – подумати, що вони не бояри, а московські або візантійські попи. І гетьман, і Виговський здавалися врівні з ними європейцями» [3, с. 97], і далі: «Це правдива московська татарва, тільки віра в них християнська» [3, с. 103].

Світ росіян розуміється не тільки як темний, неосвічений, а й як агресивний, підлий і зрадливий. Зі сторінок роману дізнаємося, що московський цар, мріючи про польську корону, веде перемовини з польськими послами. Коли Богдану стає відомо про це, він надсилає своїх посланців у Вільно відстоювати права України, але зазнає приниження і зраду домовленостей, адже його посланців московські комісари не допускають до перемовин. Тим самим вказується на васальний статус українців: «Богданових посланців не пустили на раду в намет і сказали їм, що Хмельницький та козаки – піддані, а через те вони не сміють подавати голос там, де про їх долю говорять посланці монархів» [3, с. 83]. Така зневага викликала бурхливу реакцію Богдана Хмельницького. Іван Нечуй-Левицький, моделюючи цю ситуацію, вкладає у уста старого гетьмана наступні слова: «Треба оступитись од Москви. Коли Москва вчинила таке з нами, то треба оступитись од царя. Підемо тудою, кудою звелить нам йти найвищий владица. Будемо і під бусурменським царем, не тільки під християнським. Московські бояри грубі, дурні й темні» [3, с. 85]. Темпорально зміщено, але автор передає вагання гетьмана Богдана Хмельницького перед підписанням Переяславських угод.

Пам'ятаємо, що напередодні Богдан обмірковував союз із Портою, тобто вибір був не однозначним, як це пропагувалося російською імперською ідеологією.

За твердженням Юрія Немирича, Московія – це монархічна держава, яка ніколи не визнає незалежності України: «– Засядуть московські воєводи і у всіх наших містах і заберуть Україну в свої руки. От побачите, ясновельможний гетьмане! (...) Москва вже склалася з розбитих уділів в монархію, а монархія не стерпить нашої республіки на Україні і чи тепер, чи потім зламає й знесе наші порядки, наші привілеї, наш уклад» [3, с. 138]. Підтвердженням слів героя стали події, що відбуваються на території України після Переяславських угод. Іван Нечуй-Левицький вказує, що Московія починає нарощувати мілітарну силу в Україні: «...у нас в Києві сталася велика зміна: запанувала Москва, наїхали московські стрільці, десь узявся московський воєвода...» [3, с. 38]. Вустами українського шляхтича Любецького автор проектує не тільки реалії реконструйованих подій, а й свого часу: «...що ці гості незабаром стануть в нас хазяїнами...» [3, с. 38]. Окрім того, Немирич вказує, що це монархія, яка не має освіченості, тому єднання з нею спричинить втрату «просвітності» й Україною: «При Москві наша просвітність впаде, наші школи впадуть, бо не з Москви йде до нас світ науки...» [3, с. 138].

Акцентує автор і на відмінності віри між українцями й росіянами. Певний час саме єдиновір'я було тою вагомою детермінантною, що робила вибір Московії для українців аксіологічно ціннішим (згадаймо, послання Івана Вишенського). Однак, Іван Нечуй-Левицький окреслює відмінні релігійні моделі. Іван Виговський зазначає, що росіяни вважають: «...в Москві, тільки чиста православна віра, а ви, українці, вже полатинчені, схизматики, бо в вас, бач, хрестять через обливання... (...) Москва – третій Рим...» [3, с. 87].

Кодифікуючи російський світ автор вдається до використання емоційно-забарвленої лексики, формує заледве не гротескний образ росіян. Катерина оповідає Данилу Виговському про бенкет із російськими боярами: «–Та які ж вони одоробла! Ледве повертаються та сопуть, та хрупуть, неначе крізь сон в ліжку. Та все чогось позіхають... а піт на гладких щоках так і дзюрчить, неначе злива з стріхи. Я вже хотіла встати з-за стола та повитирати їм гладкі морди, бо з їх лобів аж в полумиски капотіло, неначе з стріхи. Йй-богу, хотіла вже втирати їм вуси та бороди, що позамочували в борщі, бо я гидлива: гидувала їсти» [3, с. 103].

Отже, у романі Іван Нечуй-Левицький реконструює історію українсько-російських взаємин, імпліцитно вказуючи українському реципієнту на причини колонізації – підписання Переяславських угод гетьманом Богданом Хмельницьким, не прийняття більшістю козаків польськоцентричних поглядів Івана Виговського. Цей погляд був опозиційний імперській ідеології, що й визначило долю роману, який у радянські часи залишався осторонь

літературознавчих студій. У творі оприявнюються три національні типи: український, польський, російський. У романі «Гетьман Іван Виговський» сформовано виразно непривабливий російський світ, атрибутами якого є «темність» / неосвіченість, агресивність, зрадливість, підлість. Йому опозиціонує український і польський – освічений, гуманний, демократичний, справедливий.

Література

1. Грабович Г. До історії української літератури (Дослідження, есеї, полеміка) / Григорій Грабович. – К.: Основи, 2003. – 631 с.
2. Стельчик С. Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві / Сергій Стельчик. – К.: Критика, 2008. – 304 с.
3. Нечуй-Левицький І. Гетьман Іван Виговський / Іван Нечуй-Левицький. – К.: Школа, 2006. – 272 с.
4. Нечуй-Левицький І. Українство на літературних позвах з Московщиною. Культурологічні перспективи / упорядник М. Чернописький / І. Нечуй-Левицький. – Львів: Каменяр, 1998. – С. 127 – 241.
5. Шевчук В. О. Національна ідея в Україні, зокрема національно-визвольна, та її подвижники: Істор. нарис / В. О. Шевчук. – К.: МАУП, 2007. – 272 с.
6. Шкандрій М. В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби / Мирослав Шкандрій. – К.: Факт, 2004. – 496 с.

Юрчук Елена Александровна, Житомирский государственный университет имени Ивана Франка, г. Житомир, Украина

Кодификация российской империи в романе Ивана Нечуй-Левицкого «Гетман Иван Выговский»

Российско-украинские литературные взаимоотношения неоднократно становились объектом интеллектуального осмысления в трудах украинских литературоведов. Достаточно широкий литературоведческий резонанс этой проблемы обусловлен значимостью понимания бинама «империя – колония» в проекции текстуальности, ведь с одной стороны, в российской имперской литературе формировались основные модусы об Украине, которые были частично унаследованы украинской элитой, с другой – украинские писатели кодифицировали образ российской империи. Если речь идет о XIX веке, а особенно о развитии исторического романа в реализме, то эта кодификация отчетливо национально ориентированная, демонстрирует бескомпромиссность суждений относительно российского имперского влияния. Значительная составляющая очерченного дискурса принадлежит творчеству Ивана Нечуй-Левицкого (его романы «Гетман Иван Выговский», «Князь Иеремия

Вишневецкий»). В условиях постколониальной деконструкции, в широких смыслах этого понятия, собственной культуры предлагаемое исследование отличается особой актуальностью.

Ключевые слова: украинский-российские литературные отношения, российская империя, колония, исторический роман, кодификация.

Yurchuk Olena Oleksandivna, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

Codification of the Russian Empire in the novel «Hetman Ivan Vyhovsky» by Ivan Nechui-Levytsky

The proposed study draw attention to the peculiarities of the reception of the Russian Empire in the novel «Hetman Ivan Vyhovsky» by Ivan Nechui-Levytsky. The aim of the studies is caused by the need of postcolonial understanding of binomial «empire – colony» in the projection of a literary text because, on the one hand, Russian textuality shaped basic modes of Ukraine, on the other hand, Ukrainian writers presented the image of the Russian Empire.

Analysis of the novel is performed in the context of postcolonial theory. This approach seems relevant. It enables a new way to interpret national figures and texts, input in the literary canon.

The study leads to the following conclusions.

Transformation of the Ukrainian political and socio-cultural experience in recent decades determines Ukrainian literature studies, defining its postcolonial orientation. Russian literature as imperial project, Ukrainian-Russian literary relations in recent years have been interpreted in the light of postcolonial theory in the dimensions of different aspects such as comparative-typological, philosophical, narrative. Literary understanding of the historical novel by Ivan Nechui-Levytsky in the context of interpretation of national history issues, implicit and explicit influences on its formation of the imperial factor was in several studies (E. Baran, N. Bernadska, N. Boyko, A. Huliak, S. Efremov, M. Ilnytskyu, L. Novychenko, A. Pogrebny, I. Prykhodko, A. Chyk and others).

In the novel «Hetman Ivan Vyhovsky» historical events, which the author appeals to, are not accidental. Reconstructing the history Ivan Nechuy-Levytsky implicitly indicates the reasons of colonization to the Ukrainian recipient, such as signing of the Pereyaslav Agreement by Hetman Bohdan Khmelnytsky at that time. This view was opposite to the official ideological version.

The novel depicts three national types: Ukrainian, Polish, Russian. Russian world is reconstructed as lower and opposite to higher – Ukrainian and Polish. Ivan Nechuy-Levytsky distinctly forms icky Russian national «I». Moscow political and religious establishment, such as the clergy, nobles, is given such attributes as «darkness», ignorance, aggression, treachery, meanness. Instead, Ukrainians are distinguished by Europeanness, education, democracy and humanism.

